

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет психології
Кафедра практичної психології та психодіагностики

СИЛАБУС
вибіркової навчальної дисципліни

Психологія навчання
підготовки Магістрів
спеціальності 053 Психологія
освітньо-професійної програми Практична психологія
(психологічне консультування та психотерапія)

Силабус навчальної дисципліни
для денної форми навчання

Силабус навчальної дисципліни «Психологія навчання», для студентів освітньої програми магістр, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія. Освітня програма: Практична психологія (психологічне консультування та психотерапія).

Розробник: Коширець Віктор Васильович, кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології та психодіагностики.

Програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри практичної психології та психодіагностики

протокол № 2 від 08 вересня 2021 р.

Завідувач кафедри: Людмила МАГДИСЮК

I. Опис навчальної дисципліни

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	05 Соціально-поведінкові науки 053 Психологія Практична психологія	Вибіркова
		Рік навчання <u>1</u>
		Семестр <u>2</u> ий <u> </u>
Кількість годин/кредитів <u>120/ 4</u>		Лекції <u>16</u> год.
		Практичні (семінарські) <u>12</u> год.
		Лабораторні <u>12</u> год
	Самостійна робота <u>72</u> год.	
ІНДЗ: <u>є</u>	Магістр	Консультації <u>8</u> год.
		Форма контролю: залік
Мова навчання українська		

II. Інформація про викладача

ППП: Коширець Віктор Васильович

Науковий ступінь: кандидат психологічних наук

Вчене звання: доцент

Посада: доцент кафедри практичної психології та психодіагностики

Контактна інформація: 050 3177229, victorkoshirets@vnu.edu.ua, victorkoshirets@gmail.com

Дні занять: <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>

III. Опис дисципліни

Анотація курсу. Сугестивний вплив – курс, присвячений висвітленню психологічних механізмів, закономірностей та способів соціального впливу, а також особливостям протидії деструктивному впливу та маніпуляції. За допомогою механізмів навіювання формується особистість, змінюється її внутрішня та зовнішня активність. Для практичного психолога є важливим оволодіння прийомами психологічного впливу, що одночасно підвищує відповідальність та успішність професійної діяльності.

1.Пререквізити

Вивчення дисципліни базується на дисциплінах загального циклу підготовки: Загальна психологія, Психотерапія, Диференціальна психологія, Психофізіологія, Психологія здоров'я, Соціальна психологія.

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є вивчення психології впливу в різноманітних його проявах, а також способів протидії з метою забезпечення психологічної безпеки. В результаті вивчення курсу слухачі повинні: знати зміст та суттєві характеристики психологічного впливу; види і психологічні основи впливу; орієнтуватись у напрямках психологічних досліджень явища впливу; правила ефективного здійснення впливу у діловому спілкуванні; концепції соціального впливу; роль соціальних чинників психологічного впливу у міжособистісній, особистісно-груповій та міжгруповій взаємодії. Студенти зможуть розпізнавати різні види та прояви психологічного впливу; протистояти маніпулятивній аргументації, сугестивному впливу через самостійність та критичність мислення, використовувати психотерапевтичні технології з метою вивчення явища психологічного навіювання.

1. Результати навчання (Компетентності)

Основним результатом навчання є знання та розуміння філософсько-методологічних підходів і методів вивчення мозкових механізмів психічного впливу, здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК-2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК3. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК-4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями

ЗК-5. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК-6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК-11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахові компетентності:

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел

СК5. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій

СК6. Здатність самостійно планувати, організувати та здійснювати психологічне дослідження

СК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації

СК8. Здатність організувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту

СК11. Здатність дотримуватися норм професійної етики

Програмні результати навчання

ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.

ПР3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

ПР4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПР5. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги.

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

Структура навчальної дисципліни

Таблиця 2

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекції	Практичні	Лаб.	Сам. роб	Конс.	Форма контролю/Бали
Змістовий модуль 1. Сутність та зміст сугестивних технологій							
Тема 1. Історичні та наукові особливості сугестивних явищ	13	2	2		8	1	ДС/4
Тема 2. Поняття та напрями реалізації сугестивних технологій	15	2	2		10	1	ДС/4
Тема 3. Сучасні технології психологічного навіювання	13	2		2	8	1	РМГ/4
Тема 4. Сутність нейролінгвістичного програмування та особливості його використання	17	2	2	2	10	1	ІРС/5
Разом за модулем	58	8	6	4	36	4	17
Змістовий модуль 2. Особливості здійснення сугестивного впливу на особистість							
Тема 5. Політичний нейромаркетинг	13	2	2	2	8	1	Р/5
Тема 6. Інформаційно-комунікативне суспільство як об'єкт сугестивного впливу	15	2		2	10	1	ТР/6
Тема 7. Особливості сугестивного впливу медіазасобами	17	2	2	2	10	1	ДС/6
Тема 8. Біосугестивна терапія як метод корекції психосоматичних порушень	15	2	2	2	8	1	ІРС/6
Разом за модулем	62	8	6	8	36	4	23

Види підсумкових робіт	Бал						40
Модульна контрольна робота (МКР1+МКР2)							30+ 30= 60
Всього годин/ Балів	120	16	12	12	72	8	100

Форма контролю*: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, ІНДЗ/ІРС – індивідуальне завдання/індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР/КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

2. Завдання для самостійного опрацювання.

Поняття психологічного впливу

Психологічний вплив як феномен

Принципи здійснення психологічного впливу.

Вплив в контексті спілкування.

«Суб'єкт - суб'єктний» і «суб'єкт - об'єктний» характер впливу.

Поняття суб'єкта впливу і об'єкта впливу.

Опір об'єкта впливу.

Зворотній зв'язок у взаємодії.

Підстави класифікації психологічного впливу (види впливу).

Технологія психологічного впливу.

Класифікація методів психологічного впливу.

Прийоми впливу. Засоби психологічного впливу.

Вплив за допомогою стимулювання сенсорної системи об'єкта.

Мовні засоби впливу. Невербальні компоненти комунікації як засіб психологічного впливу.

Практичні навички. Формування вмінь та навичок застосування психологічного впливу, подолання психологічних бар'єрів, що виникають в процесі психологічного впливу.

Вміння обирати ефективну тактику психологічного впливу в залежності від типу співрозмовника.

Маніпуляція: визначення, основні ознаки.. Місце маніпуляції в системі впливу. Причини, передумови, коріння маніпуляції. Види маніпулятивного впливу. Складові маніпуляції. Маніпулятивна технологія. Механізми маніпулятивного впливу. Маніпуляція масовою свідомістю. Основні складові маніпуляції масовою свідомістю. Мова як основний засіб психологічної маніпуляції. Маніпуляції сферою почуттів. Основні шляхи протистояння маніпулятивному впливу.

Практичні навички. Формування вмінь та навичок діагностування ознак маніпулятивного поведінки при спілкуванні, застосовувати механізми протидії небажаному психологічному впливу та маніпуляції.

Політика викладача щодо студента

Вимоги викладача:

- обов'язкове відвідування навчальних занять;
- активність студента під час практичних занять;
- своєчасне виконання завдань самостійної роботи;
- виконання модульних контрольних завдань;
- відпрацювання занять, що були пропущені або не підготовлені (незадовільні оцінки) на консультаціях;

Не допустимо:

- пропуск занять без поважних причин;
- запізнення на заняття;
- користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття (за винятком дозволу викладача при необхідності виконання певних завдань, передбачених навчальною дисципліною);
- порушення дисципліни;
- списування та плагіат.

Поточний контроль проводиться на кожному практичному занятті. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на практичних заняттях та набутих навичок під час виконання завдань практичних робіт. Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на практичному занятті (оцінюється в діапазоні від 0 до 3 балів): 3 бали – завдання виконане в повному обсязі, відповідь вірна, наведено аргументацію, використовуються професійні терміни. 2 бали – завдання виконане, але обґрунтування відповіді недостатнє, у звіті допущені незначні помилки. 1 бал – завдання виконане частково, допущені значні помилки. 0 балів – завдання не виконане. Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, самостійність виконання.

Модульна контрольна робота є складовою поточного контролю і здійснюється через проведення аудиторної письмової роботи у вигляді письмової роботи, в рамках проведення останнього практичного заняття в межах окремого залікового модуля. Кожен варіант модульної контрольної роботи складається з 5 запитань, які необхідно розкрити. Останнє запитання може містити творчий компонент, бачення та думки студента з приводу питань психології здоров'я. Відповіді на поставленні питання слухачів повинні відображати вільне володіння обсягом матеріалу передбаченим програмою, зокрема, вміти застосовувати його на практиці.

Критерії оцінювання знань здобувачів при виконанні контрольних робіт (оцінюється в діапазоні від 0 до 20 балів): 20 балів – на всі запитання відповіді були правильні, відповідь повна, розлога, викладена логічно, з використанням термінології. Якщо, відповідь не повна, питання розкриті частково, подекуди зустрічаються неточності, то така контрольна оцінюється від 10 до 15 балів. Якщо відповідь студента дуже коротка, не структурована, не розкриває суті запитання, то така контрольна може бути оцінена від 0 до 9 балів. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.

Політика щодо академічної доброчесності

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання;

- Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; дотримання принципів та положень Етичного кодексу психолога (<http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>);

- Надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

За порушення академічної доброчесності (плагіат, фальсифікація, списування, обман тощо) здобувачі освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування з Університету.

Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25%. Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних пристроїв). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування (наприклад, програма Kahoot).

Політика щодо дедлайнів та перекладання

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за

вид діяльності балів). Перескладання модулів відбувається за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

V. Підсумковий контроль

На іспит виносяться основні питання, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отриманні знання і застосовувати їх під час розв'язання практичних задач.

Форма проведення іспиту – усний залік.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАЛІК

1. Походження та еволюція феномену “маніпуляція”.
2. Основні поняття маніпулятивного впливу.
3. Походження феномену “сугестивні технології”.
4. Основні поняття сугестивних технологій.
5. Історія виникнення, сутність поняття, базові пресупозиції НЛП.
6. Методи, техніки та сфери застосування НЛП.
7. Політичний нейромаркетинг.
8. Сучасні технології НЛП.
9. Сутність і особливості застосування політичного нейромаркетингу.
10. Інформаційний простір глобального суспільства: нові технології впливу.
11. Інформаційно-комунікативне суспільство як об'єкт сугестивного впливу.
12. Піартехнології: сугестивний аспект.
13. Лінгвістично-комунікативні техніки сугестії чорного піару.
14. Сугестивні принципи організації піаркомунікації.
15. Інтернет як нове середовище сугестивного впливу
16. Сугестивний вплив у мережі: соціальні комунікації та сугестивна лінгвістика.
17. Поняття, види, базові стратегії та механізми психологічного захисту.
18. Дайте характеристику таким поняттям: “інформаційний вплив”, “інформаційно-психологічний вплив”, “інформаційно-технічний вплив” “безпека інформаційно-технічної інфраструктури”.
19. Визначте поняття “акція інформаційного впливу” і “спеціальна інформаційна операція”, покажіть їхнє співвідношення. Охарактеризуйте етапи, ознаки, цілі й суб'єктів проведення спеціальних інформаційних операцій.
20. Розкрийте основні методи проведення спеціальних інформаційних операцій та акцій інформаційного впливу.
21. Дайте визначення поняття “інформаційна війна”, перерахуйте її завдання та об'єкти деструктивного інформаційного впливу.
22. Визначте об'єкти посягань і види інформаційної зброї.
23. Походження й основні поняття сугестивних технологій.
24. Розкрийте походження феномену “сугестивні технології”.

25. Дайте визначення сугестивності та назвіть основні сугестивні підходи для здійснення психологічного впливу.

26. Охарактеризуйте основні сугестивні підходи, що застосовуються при здійсненні психологічного впливу.

27. Охарактеризуйте сугестивний вплив за допомогою психотронних засобів.

28. На яких базових засадах ґрунтується нейромаркетинг? Які особливості його застосування в політичній сфері?

29. Яку роль відіграє фактор мотивації в структурі нейромаркетингу?

30. Чим відрізняється в аспекті нейронної активності сприйняття оточуючих подразників чоловіками та жінками? Як це використовують політичні маніпулятори?

31. Охарактеризуйте одне з телевізійних політичних токшоу з погляду використання інструментарію та технологій нейромаркетингу.

32. Яку роль у бізнесі та політиці відіграє процес інсценування? Назвіть його характерні риси й особливості.

33. Прокоментуйте вислів керівника однієї з провідних американських компаній, яка активно впроваджує в політичний процес нейромаркетинг, Девіда Ремера: "Політичний маркетинг – це майже стовідсотковий аналог маркетингу комерційного. На шампунь я дивлюся тими ж очима, що й на наступного керівника моєї країни". Це переконання в силі технологій чи зневіра в силі голосу та позиції виборців?

34. Чи є захист від нейромаркетингових технологій? Як можна їм протидіяти на суспільному рівні? Чи може суспільство після їх виникнення та застосування стверджувати, що відбулися справедливі вибори?

35. Яка історія розвитку інформаційно-комунікативного суспільства?

36. Які нові комунікативні технології впливу на людство з'явилися в інформаційно-комунікативному суспільстві? Надайте коментарі.

37. Розкрийте сутність чорних піартехнік. На основі яких психолінгвістичних принципів мотивуючого впливу маніпулятора/сугестора на підсвідомість людини вони побудовані?

38. Прокоментуйте визначення Інтернету, запропоновані різними дослідниками, із позицій передумов для здійснення сугестивного впливу в мережі.

39. Дайте характеристику аудиторії, найбільш підданій сугестивному впливу в мережі.

40. Які функції інтернету дозволяють його розглядати як нову сферу комунікативної діяльності? Чи трансформувалися маніпулятивні технології в інтернеті? Чому?

41. Що таке емпатія, і чому вона визначає ефективність сугестивного впливу в інтернетній комунікації?

42. Розкрийте комунікативну сутність мережеских співтовариств. Чому в сучасному суспільстві актуальні мережескі комунікації? У чому полягають особливості сугестивного впливу в мережі?

43. Визначте сутність нової галузі наук – соціальних комунікацій. Які аспекти сугестивного впливу в інтернеті можна відзначити з позицій соціальних комунікацій?

44. Наведіть приклади інтелектуальної рецепції та психічного зараження мережевих співтовариств, застосовуючи матеріали останніх соціальнополітичних подій.

45. Доведіть на прикладах інтернеткомунікації, що формування символічних систем має на меті встановлення влади. Яким чином найпопулярніші бренди мережі сугестивно впливають на відвідувачів?

46. Які комунікативні якості інтернету забезпечують ефективність сугестії?

47. Які принципи сугестивної лінгвістики? Які лінгвістичні прийоми сугестії використовуються в інтернеті?

48. Які техніки сугестивного впливу використовуються в інтернетівських жанрах?

49. Основні поняття психологічного захисту й протидія маніпулятивному впливу.

50. Розкрийте основні поняття психологічного захисту.

51. Дайте характеристику базовим стратегіям та механізмам психологічного захисту.

52. Розкрийте основні ознаки наявності маніпулятивних спроб сугестивного впливу.

53. Охарактеризуйте основні правила протистояння маніпулятивному впливу.

54. Якою мірою ефекти, пов'язані з механізмами психічного відображення, впливають на процес формування захисту від політичного маніпулювання?

55. Чим відрізняється свідомий психологічний захист від несвідомого?

56. Які особливості групових захисних механізмів? У яких діях, процесах, явищах вони виявляються?

57. У чому полягають сильні та слабкі сторони моделі з'ясування істини, запропонованої відомим російським юристом П.Пороховщиковим? Якою мірою її можна застосувати при формуванні захисту від політичного маніпулювання?

58. За яких умов доцільно використовувати: а) пасивний психологічний захист; б) активний психологічний захист?

59. Назвіть та охарактеризуйте позитивні й негативні наслідки застосування контрманіпуляції.

60. Наскільки ефективними, на Вашу думку, є комплексні моделі захисту, запропоновані російським психологом Г.Грачовим?

61. Психологічна характеристика шахрайства.

62. Історія розвитку шахрайства.

63 Соціально-психологічний, демографічний та кримінально-правовий портрет сучасного шахрая.

64. Схема шахрайської операції.
65. Основні правила спілкування шахрая з жертвою (за О.О. Даниловим).
66. Судово-психологічна експертиза у провадженнях про шахрайства.
67. Головна мета, завдання судово-психологічної експертизи при розслідуванні шахрайств.
68. Підстави призначення судово-психологічної експертизи при розслідуванні шахрайств.
69. Межі компетенції судово-психологічної експертизи при розслідуванні шахрайств.
70. Методика проведення судово-психологічної експертизи при розслідуванні шахрайств.
71. Психологічний вплив в структурі міжособистісної взаємодії (загальна характеристика).
72. Види психологічного впливу.
73. Аспекти впливу в зарубіжних теоріях спілкування.
74. Феномени впливу у вітчизняних концепціях спілкування.
75. Характеристика психологічних принципів здійснення психологічного впливу.
76. Психологічні бар'єри ("фільтри"), що виникають в процесі психологічного впливу.
77. Психологічні механізми впливу на мотиваційно-потребову, інтелектуальну та поведінкову сфери особистості.
78. Зміст та методи конструктивного психологічного впливу: переконання, аргументація і контраргументація.
79. Особистісні фактори впливу.
80. Вплив через стимулювання сенсорної системи об'єкта.
81. Застосування невербальної знакової системи як засобу впливу.
82. Застосування вербальної знакової системи як засобу впливу.
83. Регуляція рівня задоволення потреб як засіб психологічного впливу.
84. Діяльність як засіб психологічного впливу.
85. Зараження як механізм психологічного впливу, його характеристика.
86. Загальна характеристика переконання як механізму засіб психологічного впливу.
87. Основні правила переконання.
88. Види переконуючого впливу.
89. Основні прийоми переконання.
90. Тактика переконання в залежності від типу співрозмовника.
91. Загальна характеристика навіювання як механізму психологічного впливу.
92. Загальна характеристика і особливості механізму психологічного впливу - наслідування.
93. Використання психологічних особливостей людини для прихованого управління.

94. Фактори, що сприяють ефективному засіб психологічному впливу на людину.
95. Умови і способи протидії деструктивному впливу.
96. Методи дослідження психологічного впливу.
97. Маніпуляція: визначення, основні ознаки.
98. Форми маніпулятивної поведінки за Е.Берном.
99. Роль простору міжособистісної взаємодії у процесі психологічного впливу.
100. Гіпноз: особливості гіпнотичного впливу.

Шкала оцінювання

VI

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

VII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

1. Бойко О.Д. Анатомія політичного маніпулювання. Ніжин, 2007. 223 с.
2. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підруч. / за ред. Є.Д.Скулиша. Київ: КНТ, 2010. 776 с.
3. Кара-Мурза С.Г. Маніпуляція свідомістю [Електронний ресурс]. URL: www.kara-murza.ru/manipul.htm
4. Петрик В.М., Прокоф'єва К.О. Еволюція нейролінгвістичного програмування. *Сучасні інформаційні технології в сфері безпеки та оборони*. 2009. № 2 (5). С. 87-93.
5. Петрик В.М., Прокоф'єва К.О. З історії нейролінгвістичного програмування. *Соціальна психологія*. 2010. № 2. С. 176-187.
6. Петрик В.М., Прокоф'єва К.О. До питання про застосування методів НЛП в інформаційно-психологічних операціях. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2009. № 2. С. 71-76.
7. Присяжнюк М.М. Використання нейролінгвістичного програмування для маніпулювання свідомістю. *Соціальна психологія*. 2008. № 5. С. 137-141.

8. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій: навч. посіб. Петрик В.М. та ін. Київ: Росава, 2006. 208 с.

9.